

II. Aktuální změny v trestním právu hmotném a procesním (zimní semestr akademického roku 2021/2022)

Pro potřeby studentů Právnické fakulty Univerzity Karlovy a jejich přípravu na zápočty a zkoušky v rámci kurzů Trestní právo 1 a Trestní právo 3 v zimním semestru akademického roku 2021/2022 vydáváme krátkou informaci o změnách v trestním právu hmotném a procesním.

Navazujeme tak na informaci jednoho z autorů ze dne 20. října 2020, která se věnovala změnám provedeným zákony č. 114/2020 Sb., č. 165/2020 Sb., č. 336/2020 Sb., a zejména již proběhlé novele trestních předpisů provedené zákonem č. 333/2020 Sb., účinné od 1. října 2020.¹ Oproti předešlé informaci jsou více zdůrazněny základní poznatky, které si studenti osvojují již v prvním semestru studia trestního práva.

V nadcházejícím zkuškovém období musí studenti reflektovat především změny provedené nálezem Ústavního soudu ČR publikovaným pod č. **206/2021 Sb.**² (dále též „**derogační náleze**“) a zákonem č. **220/2021 Sb.**³ (dále též „**novela 220**“). Derogační náleze nabyt účinnosti 26. května 2021, novela 220 má dělenou účinnost (k 1. červenci 2021, k 1. lednu 2022 a k 1. červenci 2023).

Další novelou, kterou se mění s účinností od 1. února 2022 ustanovení trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 1 písm. d) trestního zákoníku (dále též „TZ“), a to v návaznosti na přestupkové právo, je zákon č. **417/2021 Sb.**⁴

1. Derogační náleze

Znění trestního zákoníku bylo dotčeno derogačním nálezem Ústavního soudu ČR ze dne 27. dubna 2021, sp. zn. Pl. ÚS 98/20 ve věci návrhu na zrušení částí § 284, 285 a § 289 odst. 3 TZ (publikovaného ve Sbírce zákonů pod č. 206/2021 Sb.).⁵ Tento náleze Ústavního soudu je **pramenem práva ve formálním smyslu**, neboť Ústavní soud zde vystupuje jako tzv. **negativní zákonodárce**, tj. v souladu s čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy ruší zákony (či jejich jednotlivá ustanovení) pro rozpor s ústavním pořádkem.

Podstatou uvedeného derogační nálezu je, že Ústavní soud ČR **opět zrušil ustanovení trestního zákoníku, které zmocňovalo vládu ke konkretizaci spojení „větší množství než**

¹ Dostupná dne 1. prosince 2021 na: <https://www.prf.cuni.cz/aktuality/aktualni-zmeny-v-trestnim-pravu-hmotnem-a-procesnim-informace-pro-studenty?fbclid=IwAR1yy3039APnLyG07wtas-ANPSvRH1AoGi4CW49ckp3bVBWYSzsB7POle44>.

² Náleze Ústavního soudu ze dne 27. dubna 2021, sp. zn. Pl. ÚS 98/20, publikovaný pod č. 87/2021 Sb. n. a u. ÚS a pod č. 206/2021 Sb.

³ Zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

⁴ Zákon č. 417/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

⁵ Konkrétně bylo navrhováno zrušení § 284 odst. 1 ve slovech „větším než malém“, § 285 odst. 1 a 3 ve slovech „větším než malém“ a „ve větším rozsahu“ a § 289 odst. 3 ve slovech „a jaké je jejich množství větší než malé ve smyslu § 285“.

malé“ v souvislosti s omamnými a psychotropními látkami. Navázal tak na svoji předešlou judikaturu.⁶

Ústavní soud ČR rozhodl tak, že:

„I. Ustanovení § 289 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve slovech „a jaké je jejich množství větší než malé ve smyslu § 285“ se zrušuje dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů.

II. Současně pozbývají platnosti § 2 a příloha č. 2 nařízení vlády č. 455/2009 Sb., kterým se pro účely trestního zákoníku stanoví, které rostliny nebo houby se považují za rostliny a houby obsahující omamnou nebo psychotropní látku a jaké je jejich množství větší než malé ve smyslu trestního zákoníku, ve znění nařízení vlády č. 3/2012 Sb., dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů.

III. Ve zbytku se návrh zamítá.“

Nejdůležitější část argumentace Ústavního soudu ČR lze shrnout následovně:

Požadavek **čl. 39 Listiny základních práv a svobod** („*Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit*“, obsahově shodně též **§ 12 odst. 1 TZ**: „*Jen trestní zákon vymezuje trestné činy a stanoví trestní sankce, které lze za jejich spáchání uložit*“, vyjadřující zásadu „*nullum crimen sine lege*“), který patří mezi **podstatné náležitosti demokratického právního státu** (čl. 1 odst. 1, čl. 9 odst. 2 a 3 Ústavy ČR), bude naplněn, když adresát zákazu obsaženého v konkrétním ustanovení trestního zákoníku nebo jiném ustanovení bude vědět, jak se má chovat, aby se nedopustil trestného činu, a současně bude zajištěno, že demokratický zákonodárce znaky trestného činu určí přímo sám nebo na základě přesně formulovaného zmocnění vlády k vydání nařízení vlády se zákonným rámcovým vymezením základních rysů a kritérií, které bude případné nařízení vlády již jen konkretizovat, přičemž jeho znalost bude zprostředkována Sbírkou zákonů. Ústavní soud podotýká, že hranici dovoleného a nedovoleného v demokratickém právním státě musí stanovovat zákonodárce pro adresáty norem srozumitelným způsobem, zatímco obecné soudy by měly zásadně jen nalézat, zda byla taková hranice dovoleného překročena, nikoli určovat, kde leží. Jejich úkolem je právo **dotvářet** (všechna nedovolená chování jistě nelze do všech podrobností v zákoně vymezit), **nikoli tvořit**.

Ústavní soud dospěl k závěru, že napadené ustanovení § 289 odst. 3 TZ ve slovech „*a jaké je jejich množství větší než malé ve smyslu § 285*“ je rozporné s čl. 39 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 78 Ústavy ČR, a proto je podle § 70 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zrušil. Protože neshledal relevantní důvod pro odklad derogace, rozhodl o zrušení dnem vyhlášení nálezu ve Sbírce zákonů (výrok I.). Jelikož byl k uvedenému ustanovení vydán prováděcí předpis, Ústavní soud současně podle § 70 odst. 3 zákona o Ústavním soudu vyslovil, že tímž dnem pozbývají platnosti § 2 a příloha č. 2 nařízení vlády č. 455/2009 Sb., kterým se pro účely trestního zákoníku stanoví, které rostliny nebo houby se považují za rostliny a houby obsahující omamnou nebo psychotropní látku a jaké je jejich množství větší než malé ve smyslu trestního zákoníku, ve znění nařízení vlády č. 3/2012 Sb. (výrok II.). Neústavnost

⁶ Srov. nález Ústavního soudu ze dne 23. července 2013, sp. zn. Pl. ÚS 13/12, publikovaný pod č. 126/2013 Sb. n. a u. ÚS a pod č. 259/2013 Sb. Zajímavá jsou k této problematice i odlišná stanoviska k uvedenému nálezu z roku 2013.

ostatních napadených ustanovení trestního zákoníku neshledal, a proto ve zbylé části rozhodl podle § 70 odst. 2 zákona o Ústavním soudu o zamítnutí návrhu (výrok III.).⁷

V otázce časové působnosti derogačního nálezu Ústavní soud opřel svou argumentaci o princip právní jistoty a hodnotu spočívající v předvídatelnosti práva: „Na intertemporální účinky přijatého nálezu je nutné nahlížet tak, že se odvíjejí **ex nunc**, tj. teprve ode dne, v němž bude nález vyhlášen ve Sbírce zákonů. Nosné důvody tohoto nálezu lze uplatnit proto pouze pro futuro (do budoucna), nikoli pro rozhodování soudu o skutečích, k nimž došlo za trvání napadené právní úpravy [srov. např. stanovisko pléna ze dne 14. 12. 2010, sp. zn. Pl. ÚS-st. 31/10 (ST 31/59 SbNU 607)]. Opačný přístup k zahájeným, ale i již ukončeným věcem, by totiž nevedl pro adresáty zrušeného ustanovení v rozporu se smyslem tohoto nálezu [srov. nález ze dne 18. 9. 2012 sp. zn. II. ÚS 2371/11 (N 159/66 SbNU 373)] k vyšší míře právní jistoty.“⁸

2. Novela 220

Novela 220, která vstoupila v platnost dne 9. června 2021, má za cíl zejména zvýšit ukládání a efektivnost alternativních trestů a zjednodušit některé procesy v rámci vykonávacího řízení. Podle důvodové zprávy by již přijaté změny měly přispět k vyšší efektivitě vykonávacího řízení snížením jeho administrativní náročnosti, racionalizací postupů, změnou postavení Probační a mediační služby v rámci trestního řízení a řízení podle hlavy III zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), či zakotvením pozitivních nástrojů motivace odsouzeného při výkonu trestu (podmíněné propuštění, výkon alternativních trestů).

Právní předpis novelizuje jak hmotněprávní ustanovení, tak související ustanovení procesní. Demonstruje tak **provázanost hmotného a procesního práva** a skutečnost, že jedno bez druhého nemůže existovat. Pravidla obsažená v trestním právu hmotném se realizují prostřednictvím norem trestního práva procesního.

Novela 220 je zajímavá i tím, že je zde stanovena **postupná (dělená) účinnost právního předpisu**, neboť novela nabývá účinnosti dnem 1. ledna 2022, část (taxativně vyjmenovaných ustanovení) již nabyla účinnosti dnem 1. července 2021 a část (opět taxativně uvedených ustanovení) nabude účinnosti až 1. července 2023. Podstatou dělené účinnosti je to, že specifikuje ustanovení, která mají účinnost jinou nežli předpis jako celek (srov. část čtrnáctou, čl. XV zákona č. 220/2021 Sb.).

Uvedené je důležité zejména pro otázku posuzování časové působnosti v trestním právu (hmotném a procesním). V trestním právu hmotném v zásadě platí, že se použije **zákon účinný v době, kdy je čin spáchán**, ledaže je pozdější právní úprava pro pachatele příznivější. To neplatí v trestním právu procesním. Trestní řízení se totiž řídí právními předpisy **účinnými v době realizace jednotlivých procesních úkonů**. Z tohoto hlediska se posuzuje i jejich zákonnost.

O změnách, které přináší novela 220, proto pojednáme postupně takto: změny v obecné části trestního práva hmotného, změny ve zvláštní části trestního práva hmotného a změny v trestním právu procesním.

⁷ Srov. odůvodnění derogačního nálezu, body 64–65.

⁸ Srov. odůvodnění derogačního nálezu, bod 66.

2.1. Změny v obecné části trestního práva hmotného

V obecné části trestního práva hmotného, resp. obecné části trestního zákoníku, dochází k rozšíření výčtu trestných činů, na něž dopadá ustanovení o obecné účinné lítosti (§ 33 TZ), která je jedním z důvodů zániku trestní odpovědnosti (zániku trestnosti). Do taxativního výčtu byl s účinností od 1. ledna 2022 zařazen také trestný čin nedovoleného ozbrojování (§ 279 TZ).

Novela 220 se věnuje především **problematice sankcionování**. Tyto změny se pak odrážejí v právní úpravě vykonávacího řízení (viz níže pod bodem 2.3. Změny v trestním právu procesním). Novela 220 poměrně značným **způsobem posiluje postavení Probační a mediační služby a probačních úředníků**.

Předně došlo k úpravě **ustanovení o obecně přitěžujících okolnostech** (§ 42 TZ), a to s účinností již od 1. července 2021. Za prvé jde o ustanovení § 42 písm. h) TZ, které nově zní: „*spáchal trestný čin vůči dítěti, osobě blízké, těhotné, nemocné, zdravotně postižené, vysokého věku nebo nemohoucí a ohrozil tím jejich život nebo zdraví, způsobil jim škodu, újmu na zdraví nebo jinou újmu anebo se na jejich úkor bezdůvodně obohatil*“. Za druhé jde o novou obecně přitěžující okolnost spočívající v tom, že pachatel spáchal trestný čin s další osobou [§ 42 písm. o) TZ]. V souvislosti s obecně polehčujícími okolnostmi (§ 41 TZ) a obecně přitěžujícími okolnostmi (§ 42 TZ) pak připomínáme **zásadu zákazu dvojího přičítání těžké okolnosti** (§ 39 odst. 5 věta první TZ), podle které „*k okolnosti, která je zákonným znakem trestného činu, včetně okolnosti, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby, nelze přihlídnout jako k okolnosti polehčující nebo přitěžující*.“

Od obecně přitěžujících okolností (§ 42 TZ), které se projevují v oblasti trestání, je nutné odlišovat **okolnosti podmiňující použití trestní sazby (zvláště přitěžující okolnosti)**, které spolu se základní skutkovou podstatou tvoří skutkovou podstatu kvalifikovanou a jsou tedy určující z hlediska samotné právní kvalifikace (viny).⁹

S účinností od 1. ledna 2022 je novelizováno ustanovení § 48 odst. 5 TZ (Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem), podle kterého jestliže pachatel, od jehož potrestání bylo podmíněně upuštěno, vede ve zkušební době řádný život a plněním svých povinností prokázal polepšení, může soud uložené přiměřené omezení, přiměřenou povinnost nebo výchovné opatření zrušit, pokud lze očekávat, že povede řádný život i bez nich, anebo může zrušit uložený dohled, pokud již není zapotřebí zvýšeně sledovat a kontrolovat jeho chování; toto rozhodnutí může soud učinit nejdříve po uplynutí šesti měsíců uložené zkušební doby.

Od 1. ledna 2022 dochází k některým úpravám u právní úpravy domácího vězení, obecně prospěšných prací, zákazu pobytu a podmíněného odsouzení. Od 1. července 2023 bude zaveden tzv. terapeutický program pro řidiče v rámci úpravy trestu zákazu činnosti.

Domácí vězení

Podle § 60 odst. 5 TZ může soud nad pachatelem na dobu výkonu trestu domácího vězení vyslovit dohled.

Nové ustanovení § 60a TZ upravuje zrušení dohledu nebo přiměřených omezení, přiměřených povinností a výchovných opatření. Jestliže odsouzený, kterému byl uložen trest domácího vězení, vede řádný život a plněním svých povinností prokázal polepšení, může soud uložené přiměřené omezení, přiměřenou povinnost nebo výchovné opatření zrušit, pokud lze očekávat, že povede řádný život i bez nich, anebo může zrušit uložený dohled, pokud již není zapotřebí zvýšeně sledovat a kontrolovat jeho chování; toto rozhodnutí může soud učinit

⁹ Podle závažnosti trestného činu dělíme skutkové podstaty na **základní, kvalifikované a privilegované**.

nejdříve po výkonu jedné třetiny uloženého trestu domácího vězení, nejméně však po šesti měsících výkonu tohoto trestu.

V novelizovaném ustanovení § 61 TZ (náhradní trest odnětí svobody), je stanoveno, že ukládá-li soud trest domácího vězení, stanoví pro případ, že by se pachatel vyhýbal nástupu výkonu tohoto trestu, bez závažného důvodu porušil sjednané podmínky jeho výkonu, zaviněně nevykonával ve stanoveném časovém období uložený trest či jinak mařil výkon tohoto trestu nebo nevedl řádný život, náhradní trest odnětí svobody až na jeden rok; náhradní trest odnětí svobody nesmí přesahovat horní hranici trestní sazby trestu odnětí svobody. O výkonu náhradního trestu odnětí svobody může soud rozhodnout i během doby stanovené pro výkon trestu domácího vězení; rozhodne-li o výkonu náhradního trestu odnětí svobody, stanoví zároveň i způsob jeho výkonu (odst. 1). Pokud odsouzený zaviněně porušil podmínky výkonu trestu domácího vězení, soud délku náhradního trestu odnětí svobody stanovenou podle odstavce 1 zkrátí na polovinu (odst. 2).

V mimořádných případech (srov. obrat „výjimečně“) pak soud může vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat trest domácího vězení v platnosti, i když odsouzený zaviněně porušil podmínky výkonu trestu domácího vězení, a a) stanovit nad odsouzeným na dobu výkonu trestu nebo jeho zbytku dohled, b) prodloužit dobu výkonu tohoto trestu až o jeden rok, přičemž nesmí překročit nejvyšší výměru tohoto trestu stanovenou v § 60 odst. 1 TZ, c) stanovit odsouzenému na dobu výkonu trestu nebo jeho zbytku dosud neuložené přiměřené omezení nebo přiměřenou povinnost podle § 48 odst. 4 TZ směřující k tomu, aby vedl řádný život, nebo d) stanovit odsouzenému na dobu výkonu trestu nebo jeho zbytku některé z výchovných opatření podle § 60 odst. 7 TZ, je-li ve věku blízkém věku mladistvých.

Obecně prospěšné práce

Ve vztahu k trestu obecně prospěšných prací se nově stanoví, že jestliže odsouzený, kterému byl uložen trest obecně prospěšných prací, vede řádný život a plněním svých povinností prokázal polepšení, může soud uložené přiměřené omezení, přiměřenou povinnost nebo výchovné opatření zrušit, pokud lze očekávat, že povede řádný život i bez nich; toto rozhodnutí může soud učinit nejdříve po uplynutí šesti měsíců ode dne stanoveného jako den nástupu výkonu tohoto trestu (§ 65 odst. 2 TZ).

Zákaz činnosti

Změny se také dotkly ustanovení § 73 odst. 3 TZ, dle kterého „pachateli, který se trestného činu dopustil v souvislosti s řízením motorového vozidla, může soud uložit povinnost podrobit se terapeutickému programu podle zákona upravujícího provoz na pozemních komunikacích (dále jen „terapeutický program pro řidiče“).“

Zákaz pobytu

Ohledně zákazu pobytu je vhodné odkázat na ustanovení § 75 odst. 6 TZ, podle kterého „Jestliže odsouzený, kterému byl uložen trest zákazu pobytu, vede po dobu jeho výkonu řádný život a plněním svých povinností prokázal polepšení, může soud uložené přiměřené omezení, přiměřenou povinnost nebo výchovné opatření zrušit, pokud lze očekávat, že povede řádný život“.

i bez nich; toto rozhodnutí může soud učinit nejdříve po výkonu jedné třetiny uloženého trestu zákazu pobytu, nejméně však po šesti měsících výkonu tohoto trestu.“

Podmíněné odsouzení

Novelizované ustanovení § 82 odst. 2 TZ stanoví, že při podmíněném odsouzení může soud pachateli uložit, aby se ve stanovené části zkušební doby, navazující na počátek zkušební doby, zdržoval ve stanoveném časovém období v určeném obydlí nebo jeho části. Celková doba trvání pobytu podmíněně odsouzeného v určeném obydlí nebo jeho části nesmí přesáhnout jeden rok, a to i v případě stanovení delší zkušební doby.

Nové ustanovení § 82a TZ (zrušení přiměřených omezení, přiměřených povinností a výchovných opatření) normuje, že *„Jestliže podmíněně odsouzený vede řádný život a plněním svých povinností prokázal polepšení, může soud uložené přiměřené omezení, přiměřenou povinnost nebo výchovné opatření zrušit, pokud lze očekávat, že povede řádný život i bez nich; toto rozhodnutí může soud učinit nejdříve po uplynutí jedné třetiny zkušební doby, nejméně však po šesti měsících jejího trvání. Stanovená zkušební doba zůstává rozhodnutím podle věty první nedotčena.“*

Podle novelizovaného ustanovení § 83 odst. 1 TZ [doplňující písmena d) a e)] bude moci soud ve výjimečných případech vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat podmíněné odsouzení v platnosti, i když odsouzený zavdal příčinu k nařízení výkonu trestu, a učinit některé z následujících opatření: a) stanovit nad odsouzeným dohled, b) přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne však o více než dvě léta, přičemž nesmí překročit horní hranici zkušební doby stanovené v § 82 odst. 1 TZ, c) stanovit dosud neuložená přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 TZ směřující k tomu, aby vedl řádný život, d) stanovit dosud neuložená výchovná opatření podle § 82 odst. 4 TZ, je-li ve věku blízkém věku mladistvých, nebo e) stanovit, aby se podmíněně odsouzený zdržoval v určeném obydlí nebo jeho části podle § 82 odst. 2 TZ.

Novým ustanovením je pak § 85 odst. 2 TZ, které uvádí: *„Při podmíněném odsouzení s dohledem může soud pachateli uložit, aby se ve stanovené části zkušební doby, navazující na počátek zkušební doby, zdržoval ve stanoveném časovém období v určeném obydlí nebo jeho části. Celková doba trvání pobytu podmíněně odsouzeného v určeném obydlí nebo jeho části nesmí přesáhnout jeden rok, a to i v případě stanovení delší zkušební doby.“*

Novela 220 dále přidává ustanovení § 85a TZ (zrušení dohledu nebo přiměřených omezení, přiměřených povinností a výchovných opatření): *„Jestliže podmíněně odsouzený, kterému byl uložen dohled, vede ve zkušební době řádný život a plněním svých povinností prokázal polepšení, může soud uložené přiměřené omezení, přiměřenou povinnost nebo výchovné opatření zrušit, pokud lze očekávat, že povede řádný život i bez nich, anebo může zrušit uložený dohled, pokud již není zapotřebí zvýšeně sledovat a kontrolovat jeho chování; toto rozhodnutí může soud učinit nejdříve po uplynutí jedné třetiny uložené zkušební doby, nejméně však po šesti měsících jejího trvání. Stanovená zkušební doba zůstává rozhodnutím podle věty první nedotčena.“*

Podle novelizovaného ustanovení § 86 odst. 1 TZ [srov. písmena d) a e) tohoto ustanovení, obdobně tedy jako u § 83 odst. 1 TZ] bude moci soud ve výjimečných případech vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat podmíněné odsouzení s dohledem v platnosti, i když odsouzený zavdal příčinu k nařízení výkonu trestu, a a) stanovit nad odsouzeným další povinnosti v rámci uloženého dohledu, b) přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne však o více než dvě léta, přičemž nesmí překročit horní hranici zkušební doby

stanovené v § 85 odst. 1 TZ, c) stanovit dosud neuložená přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 TZ směřující k tomu, aby vedl řádný život, d) stanovit dosud neuložená výchovná opatření podle § 85 odst. 4 TZ, je-li ve věku blízkém věku mladistvých, nebo e) stanovit, aby se podmíněně odsouzený zdržoval v určeném obydlí nebo jeho části podle § 85 odst. 2 TZ.

Konečně, v novém ustanovení § 89 odst. 4 TZ se stanoví: „*Jestliže podmíněně propuštěný vede ve zkušební době řádný život a plněním svých povinností prokázal polepšení, může soud uložené přiměřené omezení, přiměřenou povinnost nebo výchovné opatření zrušit, pokud lze očekávat, že povede řádný život i bez nich, anebo může zrušit uložený dohled, pokud již není zapotřebí zvýšeně sledovat a kontrolovat jeho chování; toto rozhodnutí může soud učinit nejdříve po uplynutí jedné třetiny uložené zkušební doby, nejméně však po šesti měsících jejího trvání. Stanovená zkušební doba zůstává rozhodnutím podle věty první nedotčena.*“

2.2. Změny ve zvláštní části trestního práva hmotného

U trestného činu vydírání podle § 175 je novou okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby (zvláště přitěžující okolností) skutečnost, že trestný čin byl spáchán na těhotné ženě [srov. 175 odst. 2 písm. e) TZ]. Jedná se o tzv. jinou skutečnost ve smyslu § 17 písm. b) TZ.¹⁰ Tato změna je účinná od 1. ledna 2022.

U trestného činu svádění k pohlavnímu styku podle § 202 TZ byla vložena nová základní skutková podstata, podle které stejně jako podle § 202 odst. 1 TZ bude potrestán ten, „*kdo vykoná pohlavní styk s dítětem nebo se účastní jeho pohlavního sebeukájení, obnažování nebo jiného srovnatelného chování za účelem vlastního pohlavního uspokojení, jestliže tomuto dítěti nebo jinému byla za to nabídnuta, slíbena nebo poskytnuta úplata, výhoda nebo prospěch*“ (srov. § 202 odst. 2 TZ). **Základní skutkové podstaty bývají obvykle obsaženy pouze v prvním odstavci příslušného ustanovení zvláštní části trestního zákoníku.** Trestný čin svádění k pohlavnímu styku podle § 202 TZ je výjimkou z tohoto pravidla. Tato změna nabyla účinnosti 1. července 2021.

U trestného činu poškozování finančních zájmů Evropské unie podle § 260 odst. 1 TZ došlo k úpravě objektivní stránky trestného činu. Nově tato skutková podstata zní: „*Kdo vyhotoví, použije nebo předloží nepravdivé, nesprávné nebo neúplné doklady, uvede nepravdivé, nesprávné nebo neúplné údaje anebo zatají doklady nebo údaje, a tím umožní neoprávněné použití nebo zadržování finančních prostředků pocházejících z rozpočtu Evropské unie nebo rozpočtů spravovaných Evropskou unií nebo jejím jménem anebo zmenšení zdrojů některého takového rozpočtu nebo umožní neoprávněné použití nebo zadržování majetku pořízeného z rozpočtu Evropské unie nebo rozpočtů spravovaných Evropskou unií nebo jejím jménem.*“ Dochází tedy ke změně základní skutkové podstaty uvedeného trestného činu, v níž se již nehovoří o „hrubě zkreslených údajích“ a „podstatných údajích“. Tato formulační změna, která je účinná od 1. července 2021, může mít význam z hlediska **hodnocení přisnosti staré a nové právní úpravy** v rámci zvažování, zda aplikovat právní normu účinnou v době spáchání trestného činu nebo právní normu účinnou v době posuzování.

Od 1. ledna 2022 se zavádí **nový trestný čin šíření díla k propagaci hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka (§ 403a TZ)**, jehož objektivní skutková podstata spočívá v tom, že pachatel ve větším rozsahu vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabídne, činí veřejně

¹⁰ Podle § 17 písm. b) platí: „K okolnosti, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby, se přihlídně, jde-li o jinou skutečnost, i tehdy, jestliže o ní pachatel nevěděl, ač o ní vzhledem k okolnostem a k svým a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl, vyjímaje případy, kdy trestní zákon vyžaduje, aby o ní pachatel věděl.“

přístupným, zprostředkuje, uvede do oběhu, prodá nebo jinak jinému opatří nebo pro jiného vytvoří dílo, které vyobrazuje, zachycuje nebo jinak znázorňuje symboly, zejména loga, vlajky, odznaky, uniformy a jejich části, hesla, výroky, prohlášení, slogany a formy pozdravů, představitele nebo projevy představitelů hnutí uvedeného v § 403 odst. 1 TZ.¹¹

V souvislosti s tímto trestným činem bylo vloženo **zvláštní ustanovení o beztrestnosti (§ 403b TZ)**: „Podle § 403a není trestný ten, kdo vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabídne, činí veřejně přístupným, zprostředkuje, uvede do oběhu, prodá nebo jinak jinému opatří nebo pro jiného vytvoří takové dílo za účelem vzdělávání, výzkumu, umění, podávání zpráv o aktuálních nebo historických událostech nebo k obdobným účelům.“ Svou podstatou se jedná o **specifickou okolnost vylučující protiprávnost**.

Okolnosti vylučující protiprávnost¹² je nezbytné **odlišovat** od důvodů zániku trestní odpovědnosti (zániku trestnosti) a důvodů zániku trestu. U okolností vylučujících protiprávnost od počátku (*ex tunc*) **nejde o trestný čin**, jednání není trestné a trestní odpovědnost vůbec nevzniká. V případě důvodů zániku trestní odpovědnosti nejdříve trestní odpovědnost **vzniká** a z těchto důvodů **následně zaniká** (např. účinná lítost, zánik trestnosti přípravy, zánik trestnosti pokusu, zánik trestnosti účastenství). Důvody zániku trestu mohou nastat, když existuje pravomocný odsuzující rozsudek, který pachateli ukládá trest, avšak tyto okolnosti (např. promlčení výkonu trestu) brání výkonu tohoto trestu nebo způsobují zánik negativních důsledků odsouzení.

2.3. Změny v trestním právu procesním (vybrané otázky)

Nejdůležitějšími změnami z hlediska přípravy na postupovou zkoušku, klauzurní práci a státní zkoušky, jsou změny týkající se **mimořádných opravných prostředků – obnovy řízení a dovolání**, tedy instituty upravené v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád – dále též „TR“). Tyto změny jsou účinné **od 1. ledna 2022**.

Obnova řízení

Podstatnou novinkou v oblasti trestního řízení je, že **z rozhodování o návrhu na povolení obnovy řízení je vyloučen soudce nebo přísedící, který ve věci rozhodoval v původním řízení** (§ 30 odst. 4 TR). V rámci obnovy řízení je nutné rozlišovat *iudicium rescidens* (řízení o povolení obnovy) a *iudicium rescisorium* (obnovené řízení). Podle právní úpravy účinné do 31. prosince 2021 není vyloučeno, aby o povolení obnovy řízení rozhodoval ten soudce či přísedící, který rozhodoval v původním řízení. Změnou provedenou novelou 220 bylo dílčím způsobem vyhověno výtkám části aplikační praxe (zejména z řad obhájců).¹³

¹¹ Trestný čin založení, podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka (§ 403 TZ).

¹² Trestní zákoník výslovně uvádí pět okolností vylučujících protiprávnost: krajní nouze (§ 28 TZ), nutná obrana (§ 29 TZ), svolení poškozeného (§ 30 TZ), přípustné riziko (§ 31 TZ), oprávněné použití zbraně (§ 32 TZ). Jedná se o demonstrativní výčet takových okolností. Za další v zákoně neuvedené okolnosti vylučující protiprávnost se považují např. výkon práv a povinností a výkon povolání. Všechny tyto okolnosti vylučující protiprávnost se označují jako **obecné**. Vedle toho existují i **speciální okolnosti vylučující protiprávnost**, např. beztrestnost agenta podle § 363 TZ a nově i popsaná zvláštní beztrestnost podle § 403b TZ.

¹³ Stanovisko Unie obhájců č. 4/2020 k rozhodování o obnově řízení ze dne 1. prosince 2020. Dostupné dne 1. prosince 2021 na: <https://www.uocr.cz/stanoviska/tanovisko-unie-obhajcu-c-4-2020-k-rozhodovani-o-obnove-rizeni/>.

Dovolání

Velmi významnou změnou, která může mít výrazné dopady do právní praxe a zatížení Nejvyššího soudu, je rozšíření dovolacích důvodů o **nový dovolací důvod**. Do ustanovení § 265b odst. 1 TŘ, které ve spojení s § 265b odst. 2 TŘ taxativně stanoví dovolací důvody, byl přidán nový dovolací důvod [**§ 265b odst. 1 písm. g) TŘ**] spočívající v tom, že „*rozhodná skutková zjištění, která jsou určující pro naplnění znaků trestného činu, jsou ve zjevném rozporu s obsahem provedených důkazů nebo jsou založena na procesně nepoužitelných důkazech nebo ve vztahu k nim nebyly nedůvodně provedeny navrhované podstatné důkazy*“.

Nový dovolací důvod se tedy týká problematiky dokazování (zásad dokazování, zejména zásady zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností ve smyslu § 2 odst. 5 TŘ a zásady volného hodnocení důkazů ve smyslu § 2 odst. 6 TŘ), resp. vad deformace důkazů spočívající ve zjevném rozporu s jejich obsahem (tzv. doktrína extrémních rozporů), daná procesní nepoužitelností anebo nedůvodným neprovedením navržených důkazů (problematika opomenutých důkazů). Stále je potřeba mít na paměti, že dovolání je mimořádným opravným prostředkem zaměřeným zejména proti **vadám právním** (hmotněprávním i procesním).

Další změny

Mezi dalšími změnami stojí za zmínku četné změny, které se týkají podmíněného odložení návrhu na potrestání a podmíněného zastavení trestního stíhání.

Nakonec krátce uvedeme změny v oblasti vykonávacího řízení, kde cílem novely 220 bylo zjednodušení některých procesů. Jedná se například o přenesení rozhodovací pravomoci v rámci **vykonávacího řízení** na předsedu senátu a rozhodování mimo veřejné zasedání tam, kde jde o rozhodnutí ryze ve prospěch odsouzeného či rozhodnutí z důvodu nesplnění zákonné lhůty. Další změny se týkají například zjednodušení procesu nařízení trestu obecně prospěšných prací a průběhu výkonu trestu obecně prospěšných prací a trestu domácího vězení. Jak již bylo zmíněno, došlo k posílení působnosti Probační a mediační služby (např. v přípravném řízení a u tzv. odklonů).

V Praze dne 1. prosince 2021

JUDr. Vladimír Pelc, Ph.D.
JUDr. Jiří Mulák, Ph.D.